

УДК 341
DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2019.21.05>

ПЕРЕПЬОЛКІН С. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО МИТНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ШЛЯХ ДО ПАРАДИГМИ

Анотація. У статті розглянуто підходи закордонних і українських науковців до визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права, виявлено їхні дискусійні моменти, запропоновано власне бачення усунення наявних розбіжностей у поглядах на зазначену проблему доктрини міжнародного митного права.

Ключові слова: міжнародне митне право, міжнародні митні відносини, система міжнародного права, доктрина, галузь, підгалузь, інститут.

Постановка проблеми. У теорії міжнародного митного права питання визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права, незважаючи на значну кількість спроб його розв'язати, залишається одним із найбільш дискусійних. Актуальність його обговорення не викликає сумнівів, адже залежно від доктринального бачення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права вчені по-різному підходять до визначення предмета міжнародного митного права й об'єкта міжнародних митних правовідносин, сперечаються щодо кола суб'єктів міжнародного митного права та наявних видів його джерел, наполягають на тому, що запропоноване саме ними розуміння сутності, змісту та форм міжнародного митного права має бути визнане іншими вченими як єдино правильне та використовуватися з метою теоретичного осмислення, вивчення і викладання міжнародного митного права тощо. В українській доктрині міжнародного митного права самостійні комплексні дослідження окресленої проблематики відсутні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із міжнародного митного права дозволяє виокремити декілька підходів до визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права. Для одних учених міжнародне митне право є галуззю міжнародного права, для других – підгалуззю, для третіх – його міжгалузевим інститутом, а окремі з них вважають, що міжнародне митне право перебуває за межами системи міжнародного права. Непоодинокими є випадки, коли автори, що пишуть про

це питання, не приділяють достатньої уваги аргументації власної позиції, обґрунтовують її без урахування та характеристики поглядів інших учених, наголошують на потребі його комплексного, системного наукового дослідження, однак не докладають належних зусиль для його проведення.

Серед закордонних і українських науковців, які розробляли цю тематику, варто згадати такі прізвища: Т. Айнхорн, К. Борисов, Н. Буваєва, К. Бекяшев, В. Василенко, В. Вітцтум, Л. Волова, С. Жамкочьян, Н. Живенко, Ф. Клян, Б. Кормич, Б. Кучер, В. Малиновська, В. Мицик, Є. Моїсеєв, Б. Нефедов, С. Овчинников, В. Опришко, О. Перепадя, А. Райкова, Т. Русских, К. Сандровський, Ч.-Д. Ченг, О. Шорников, В. Шумілов та ін.

Мета статті. Нагальна потреба розширення меж вітчизняної дискусії щодо місця міжнародного митного права в системі міжнародного права зумовлює ширше висвітлення сформованих щодо цього питання наукових підходів, виявлення наявних у них спірних моментів і винесення на обговорення власних міркувань стосовно формування оновленої парадигми визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. У доктрині міжнародного митного права єдине розуміння місця міжнародного митного права в системі міжнародного права відсутнє.

К. Борисов, Н. Буваєва, К. Бекяшев, С. Жамкочьян, Ф. Клян, Б. Кормич, В. Малиновська, В. Мицик, Є. Моїсеєв, А. Райкова, К. Сандровський та ін. стверджують, що міжнародне митне право є самостійною галуззю міжнародного права. На підтвердження правильності обраної позиції науковці наводять низку таких критеріїв: специфіка об'єкта (предмет) регулювання; особливості джерел права та способів їх створення; обсяг правового матеріалу, що постійно розширюється; зацікавленість міжнародного співтовариства в подальшому розвитку галузі (чи вказаного виду міжнародного спілкування); наявність спеціальних принципів права, що утворюють основу відповідної галузі міжнародного права.

Зазначимо, що наведені вище критерії вже намагалися використовувати радянські вчені з метою подолання ненаукового підходу до встановлення об'єктивно існуючих галузей міжнародного права. Проте жодний із них не набув належного визнання в радянській доктрині міжнародного права через свою або недостатність, або невизначеність, або непридатність для міжнародного права [1, с. 264–267].

Спірний погляд на міжнародне митне право обстоюють Т. Русских, яка визначає його як самостійну комплексну галузь права [2, с. 18], і С. Овчинников, для якого міжнародне митне право є відносно самостійною комплексною галуззю міжнародного права. Комплексний характер міжнародного митного права, як зазначає С. Овчинников, як, зрештою, і національного, визначається тим, що воно містить норми, які можуть належати й іншим галузям міжнародного публічного права, наприклад, морському, повітряному, атомному тощо [3, с. 82]. На нашу думку, міжна-

родне митне право не може бути самостійною чи відносно самостійною і водночас комплексною галуззю міжнародного права.

Інші вчені вважають, що міжнародне митне право є складовою частиною системи міжнародного економічного права. Зокрема, Л. Волова, В. Опришко, О. Перепадя, Ч.-Д. Ченг і О. Шорников визнають його підгалуззю міжнародного економічного права. Цей погляд поділяє і В. Василенко. Однак, на його думку, окремі норми такої підгалузі міжнародного економічного права, як міжнародне митне право, є водночас нормами й інших його підгалузей, наприклад, міжнародного торгового права, міжнародного транспортного права, а також нормами інших галузей загального міжнародного права, зокрема права зовнішніх зносин, міжнародного гуманітарного права, міжнародного морського, річкового, повітряного права, тобто є полісистемними нормами [4, с. 234].

Т. Айнхорн зазначає, що міжнародне митне право є галуззю міжнародного економічного права [5].

Зі свого боку Б. Кучер, досліджуючи систему міжнародного економічного права, зазначає, що необхідно розрізнити поняття «система міжнародного економічного права як галузь міжнародного публічного права» і «система міжнародного економічного права як наука і навчальна дисципліна». Поділяючи останню на загальну і спеціальну частини, він відносить міжнародне митне право саме до структури його спеціальної частини [6, с. 57].

На думку представників третьої групи щодо місця міжнародного митного права в системі міжнародного права, його варто розглядати складовою частиною міжнародного адміністративного права.

Так, наприклад, Н. Живенко обстоює позицію, що міжнародне митне право є міжгалузевим інститутом міжнародного адміністративного права [7, с. 54].

В. Шумілов вважає, що міжнародне митне право, як і міжнародне економічне та міжнародне податкове право, є підгалуззю міжнародного адміністративного права, що є новою галуззю міжнародного права, яка перебуває в стані свого формування [8, с. 21].

Не відхиляв можливості введення в науковий обіг такої парадигми, як «міжнародне митне право – підгалузь міжнародного адміністративного права», і К. Сандровський. Однак такий варіант пропонувався ним у суто теоретичному плані та не набув належного розвитку в його подальших працях [9, с. 30].

Зазначимо, що на приналежності міжнародного митного права системі міжнародного адміністративного права наголошують й інші вчені. Проте, на їхню думку, міжнародне адміністративне право не входить до системи міжнародного права. Зокрема, німецький професор В. Вітцтум стверджує, що будь-яка галузь права, що іменується “international” (міжнародна), є, по суті, національним колізійним правом. У кожному випадку вимагається відповідь на питання: матеріальне приватне, кримінальне або

адміністративне право тощо, і якої держави має застосовуватися. Тому міжнародне адміністративне право, як зауважує вчений, регулює питання застосування або незастосування національного адміністративного права щодо справ, які виходять за межі однієї держави. Мова також іде про колізійне право, наприклад, у частині соціально-правових питань у межах міжнародного права [10, с. 15, 16].

За міркуванням професора Б. Нефедова, міжнародне адміністративне право є новим міжсистемним надгалузевим утворенням, норми якого спрямовані на врегулювання транскордонних відносин, але владного характеру. Його варто відрізнити від глобального адміністративного права, існування якого доводять на доктринальному рівні деякі американські вчені.

До нормативних елементів міжсистемних надгалузевих утворень, отже, і до міжнародного адміністративного права, учений відносить норми: національного права; міжнародного права, що розглядаються правом цієї держави або міжнародним правом як регулятор відповідних відносин; інших національних правових систем, легітимно «допущені» правом держави або нормами міжнародних договорів цієї країни до регулювання відносин з іноземним елементом.

Водночас національне право конкретної держави є вихідним елементом таких утворень. Тому не існує єдиного міжнародного адміністративного права для всіх держав. У кожній державі воно індивідуальне [11, с. 66].

Як міжсистемне надгалузеве утворення міжнародне адміністративне право є важливим елементом права, але ні правовою системою, ні самостійною галуззю національного права воно не є. Проте це не суперечить існуванню в його системі самостійних галузей, формуванню яких передувало виникнення відповідних їм окремих інститутів внутрішньодержавних правових галузей, до яких, зокрема, належать міжнародне митне, міжнародне податкове, міжнародне фінансове, міжнародне валютне право й інші утворення подібного роду, як зауважує Б. Нефедов [12, с. 8; 13, с. 59–61].

Висновки. Отже, наведене дозволяє зробити висновок про те, що єдиного бачення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права ученими-юристами не сформовано ні на вітчизняних теренах, ні за кордоном. Його пошук відбувається одночасно з дискусією щодо розуміння поняття «міжнародне митне право», визнається вченими одним із найбільш актуальних напрямів наукових досліджень у межах доктрини міжнародного митного права. Бо, як слушно зауважує О. Макеєва, розподіл правових норм за певною системою полегшує їх вивчення, теоретичне осмислення, визначення ефективності їхнього впливу на ті чи інші суспільні відносини, допомагає науково визначити шляхи вдосконалення права з метою ефективного регулювання суспільних відносин; сприяє правозастосуванню, удосконаленню законодавчої техніки [14, с. 4]. Однак поки що, ураховуючи існуючий правовий поліцентризм і відсутність узгодженої концепції розуміння поняття

«система міжнародного права», є також малоефективним. Незважаючи на це, полеміка щодо місця міжнародного митного права в системі міжнародного права все одно має відбуватися, адже завдяки діалогу народжується істина.

Що стосується оновленої парадигми визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права, то її формування пропонується здійснювати, виходячи з розуміння предмета міжнародного митного права, який, на нашу думку, становлять міжнародні митні відносини.

Міжнародними митними відносинами є не лише відносини міжнародного митного співробітництва, а також і відносини з питань взаємної адміністративної допомоги в митних справах та відносини боротьби (або конфлікту) між суб'єктами міжнародного митного права в митних справах. Інші, споріднені з міжнародними митними відносинами та пов'язані з переміщенням товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон зв'язки, зокрема у сфері міжнародної економіки, торгівлі, транспорту, фінансів, туризму тощо, у сукупності утворюють предмет правового впливу міжнародного митного права, який є значно ширшим за обсягом, аніж його предмет правового регулювання [15, с. 88].

З огляду на зазначене, міжнародне митне право варто розглядати як самостійну галузь міжнародного права, якій властивий власний предмет правового регулювання – міжнародні митні відносини.

Ми сподіваємося, що запропонована нами пропозиція стосовно формування оновленої парадигми визначення місця міжнародного митного права в системі міжнародного права активізує обговорення цієї проблематики в доктрині міжнародного митного права, що в підсумку дозволить усунути наявні сьогодні розбіжності в поглядах на місце міжнародного митного права в системі міжнародного права. Отже, подальше наукове обговорення означеного питання є актуальним і має тривати й надалі.

Література:

1. Курс международного права : в 7-ми т. / Ю. Баскин и др. ; отв. ред. Р. Мюллерсон, Г. Тункин. Москва : Наука, 1989. Т. 1 : Понятие, предмет и система международного права. 360 с.
2. Русских Т. Міжнародне митне право та система його джерел. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 35. Ч. I. Т. 3. С. 17–20.
3. Овчинников С. Предмет и система международного таможенного права. Таможенная политика России на Дальнем Востоке. 2009. № 1 (46). С. 79–83.
4. Василенко В. Основы теории международного права. Киев : Вища школа, 1988. 288 с.
5. Einhorn T. Customs Law, International. Max Planck Encyclopedia of Public International Law : Oxford Public International Law. URL: <http://opil.ouplaw.com/abstract/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1023?rskey=VvwaAG&result=10058&prd=OPII> (дата звернення: 17.01.2019).

6. Кучер Б. Международный экономический правопорядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений). Киев : Вища школа, 1988. 228 с.
7. Живенко Н. Международно-правовые основы таможенного регулирования внешнеэкономической деятельности : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2007. 172 с.
8. Шумилов В. Международное экономическое право в контексте глобализации мировой экономики: проблемы теории и практики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. Москва, 2001. 40 с.
9. Сандровский К. Международное таможенное право : учебник. 2-е изд., испр. Киев, 2001. 464 с.
10. Vitzthum W. Volkerrecht : Lehrbuch. 7, überarbeitete und aktualisierte Auflage / bearbeitet von M. Bothe und 8 weiteren ; herausgegeben von W. Vitzthum und A. Proelß. Berlin : Walterde Gruyter GmbH & Co KG, 2016. XXXVIII. 705 s.
11. Нефедов Б. Межсистемные надотраслевые образования и их виды. *Российский юридический журнал*. 2009. № 5. С. 62–68.
12. Нефедов Б. Регулирует ли международное право отношения с участием лиц? Часть 2. *Московский журнал международного права*. 2017. № 2 (106). С. 3–17.
13. Нефедов Б. Триптих. Межсистемные образования в праве. Часть 3. Виды межсистемных образований. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 10 (53). С. 59–63.
14. Макеева Е. Система права Российской Федерации: вопросы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2006. 189 с.
15. Перепьолкін С. Термінологічна невизначеність категорій «об'єкт» і «предмет» у доктрині міжнародного митного права. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 4. С. 83–89.

Перепелкин С. М. Место международного таможенного права в системе международного права: путь к парадигме

Аннотация. В статье рассмотрены подходы зарубежных и украинских ученых к определению места международного таможенного права в системе международного права, выявлены их дискуссионные моменты, предложено собственное видение устранения существующих разногласий во взглядах на указанную проблему доктрины международного таможенного права.

Ключевые слова: международное таможенное право, международные таможенные отношения, система международного права, доктрина, отрасль, подотрасль, институт.

Perepolkin S. The place of international customs law in the international law system: the path to the paradigm

Summary. The article deals with the approaches of foreign and Ukrainian scientists to determine the place of international customs law in the system of international law. Also in this article the debatable points of such approaches were revealed and the vision for resolving the existing differences in views on the indicated problem of the doctrine of international customs law was proposed. For some scientists, international customs law is a branch of international law, for others it is sub-branch, for the third ones – its inter-branch institute, and some of them even believe that international customs law is outside the system of international law. It is assumed that the formation of an updated paradigm of international customs law recognition as an independent branch in the system of international law should

be based on an understanding of its subject, which constitute international customs relations. International customs relations are not only the relations of international customs cooperation, but also relations on issues of mutual administrative assistance in customs matters and the relationship of struggle (or conflict) between subjects of international customs law in customs matters. Other relations, which fall to international customs relationships and to the movement of goods, vehicles and other items across the customs border, in particular in the field of international economy, trade, transport, finance, tourism, etc., collectively form the subject of legal influence of the international the customs law, which is much wider than its subject of legal regulation.

Key words: international customs law, international customs relations, system of international law, doctrine, branch, sub branch, institute.